

да су у споменутом Андрићевим делима присутне разнолике слике Европе. С једне стране, Европа се идентификује са процесима модернизације и технолошког прогреса, што је на страницама романа *На Дрини ћуприја* представљено на примеру воза и железнице. Но, она је истовремено приказана и као прикривена империјалистичка сила која, под окриљем технолошке модернизације, у ствари настоји да спроведе искључиво властите интересе. Дело *Травничка хроника* нуди неколико различитих, чак дијаметрално супротних, конструкција Европе. Тако је Европа представљена као добронамерна, просвећена и напредна, која својим тековинама жели да унапреди друштва Балкана, али и као хегемонистичка, отелотворена у конзулима, интересима и профиту. Управо је у овом роману, сматра аутор, Андрић напакон деконструисао дихотомију Запада и Истока, утврдивши постојање неколико потпуно опозитних слика Европе.

Епилог ове монографије својеврсна је врста ауторовог закључка. Наиме, Милутиновић доноси суд да су српски писци и интелектуалци, у раздобљу између два светска рата, у својим текстовима произвели низ разнород-

них, контрадикторних и амбивалентних конструкција Европе. Како констатује аутор, из тако широког дијапазона слика о Европи проиходи закључак да је она заправо непрекидно била многострани и апстрактни ентитет, односно увек „неко други” и „другде”. Стога, неопходно је подвући да Европа егзистира само у оквиру различитих дискурса.

Значај ове књиге је у томе што представља заокружену и складну целину о процесима конструисања, изражавања и преношења репрезентација Европе путем дискурса еминентних јавних личности, представника српске интелектуалне елите током прве половине 20. века. Поред тога, темељна студија Зорана Милутиновића исцрпан је преглед комплексних наратива о Европи у српској култури, те чини вредан научноистраживачки допринос на пољима европских студија, имагологије, источноевропских студија и културологије. Многобројне расправе о Европи, подстакнуте савременим геополитичким превирањима, указују да тема монографије није изгубила на актуелности све до данашњих дана.

Милош ТИРНАНИЋ

Радина Вучетић, *Невидљиви непријатељ: Вариола вера 1972.* Београд: Службени гласник, 2022, 298.

Историја епидемија и пандемија никада није везана само за специфичну природу болести, већ је увек и историја људског одговора на њихову појаву и последица које укључују друштвене, политичке и социо-економске околности. Током дискусија о пандемији коју је марта 2020. прогласила Светска здравствена организација (СЗО),

честе су ретроспекције епидемије великих богиња (lat. *variola vera*) из 1972. године како би се правила поређења у одговору државних система на појаву болести. Оно о чему је мање било речи је реакција шире околине на ситуацију, имајући у виду специфичне околности у којима се СФРЈ налазила у тренутку проглашења епидемије. Овог

посла прихватила се проф. др Радина Вучетић у монографији *Невидљиви непријатељ: Вариола вера 1972*, у издању „Службеног гласника“.

Већ од самог предговора (стр. 9–17) ауторка сагледава епидемију „одоздо“, из перспективе „обичних људи“, и то не само медицинског особља које је имало непосредан контакт са болешћу и њеним жртвама, већ и са становништва осталих друштвених група и њихових погледа на новонасталу ситуацију. Уводни део студије (стр. 17–34) говори о самој природи вируса и епидемијама кроз историју широм света, а посебно у доба њеног јављања на подручју Србије и медицинских покушаја њеног сузбијања путем вакцинације. Прво поглавље (*Вариола у СФРЈ: Хронологија болести*, стр. 39–66) представља кратку хронику ширења болести у СФРЈ и покушаја да се она обузда, од њеног првог жаришта на Косову, преко Новог Пазара и Чачка, до Београда. Прве две целине књиге одлично успостављају контекст неопходан за разумевање наредних поглавља у којима се опширније говори о болести и њеним последицама по југословенско друштво, истовремено пружајући увид у људску реакцију на пандемије и еволуцију перцепције њених главних узрочника.

Почев од другог поглавља (*Држава*, стр. 75–110), књига креће у дубљу анализу стања у коме се СФРЈ налазила уочи епидемије, почев од расправа о децентрализацији државе започете сменом Александра Ранковића 1966. године, српско-хрватских језичких спорова, проблема статуса Косова и Метохије, до смена неподобних хрватских и српских руководстава пред сам почетак епидемије. Ипак, упркос овим

тензијама, држава није дочекала епидемију неспремна. У овом поглављу наведено је мноштво примера из богате праксе југословенских власти у сузбијању епидемија, што је био одраз добре сарадње са СЗО и улагања државе у мере превенције. Упркос нивоу припремљености, током епидемије учавале су се мане здравственог система као што су недостатак кадрова, недоследно спровођење вакцинације и осталих мера предострожности, као и закаснило информисање о вариоли на републичком нивоу, што је продубљивало друштвене тензије. Међу најважнијим чиниоцима одговорним за проширење епидемије изван њених првобитних жаришта издваја се лоша информисаност јавности, што је представљало тачку сукоба између медицинске струке и политичког врха. Најупечатљивије је било „ћутање“ Јосипа Броза Тита о епидемији током његових јавних обраћања и пребацивања фокуса на остале аспекте унутрашње и спољне политике. Пажња је посвећена финансијским и економским последицама вариоле, уз детаљан опис међурепубличких несугласја око трошкова, али и специфичних случајева попут питања туристичке индустрије, с обзиром да је епидемија почела пред туристичку сезону.

Треће и четврто поглавље (*Струка*, стр. 121–150 и *Вакцинација*, 153–199) фокусирају се на напоре здравствених служби за сузбијање епидемије. Увод који приказује развој југословенског здравственог система служи да га постави у контекст државне идеологије, као и да укаже на константан развој здравства кроз односе са институцијама попут УНИЦЕФ-а

и СЗО, али и земљама Источног блока, као и кроз програме размене студената и усавршавања у иностранству, при чему велики значај за развој здравства ауторка придаје и повезаности СФРЈ са земљама Покрета несврстаних. Упркос слабо развијеној мрежи инфективних одељења, ауторка тврди да су се здравствени радници током епидемије показали као компетентни и дорасли ситуацији. Ово поглавље не штеди на приказу марљивости, срчаности и пожртвованости здравствених радника у заустављању епидемије, али ни на приказу „црних оваца“ у њиховим редовима. Посебна пажња посвећена је лекарима на Косову, епидемиолошком жаришту, који су директно указивали на државне пропусте у информисању јавности о току пандемије. Краћим прегледом развоја вакцина ауторка је аргументовано указала на њихову ефикасност кроз векове. Истина, у самој СФРЈ највећи проблем уочи епидемије били су недовољна информисаност о вакцинама и неразвијеност здравствене службе, што је резултирало мањим процентом вакцинисаних од неопходног, упркос чињеници да је вакцинација била приоритетна медицинска мера током које је достигнут рекордан број вакцинисаних. Такође, препреке у спровођењу мера биле су евидентне у приоритетима за вакцинацију и обезбеђивању вакцина, као и у неуједначеној политици вакцинације на републичком нивоу. Ауторка у овом поглављу посвећује пажњу и разним страховима које је јавност осећала

поводом вакцина, као и тадашњим „антиваксерским“ расположењима.

Пето и последње поглавље (*Живот за време вариоле*, стр. 205–248), у први план ставља карантин у Југославији и свакодневни живот током епидемије. Нарочита пажња посвећена је инфраструктури и раду карантина као и осећају страха и неизвесности у ком су се налазили становници карантина, као и извештајима пацијената и особља о стању у којем су се налазили. Живописну слику људских искустава током епидемије ауторка употпуњује анегдотским приказима особља и пацијената, често духовитог карактера. И у овом поглављу учињен је посебан осврт на специфичан положај Косова, посебно економске тешкоће са којима се покрајина суочила током епидемије, а у застоју у дотурању помоћи Косову, посебно израженом у мањку особља и залиха, ауторка је додатно илустровала својеврсну изолованост Косова током епидемије. У поређењу са тим, опис живота у Београду, који је текао углавном нормално, чини извесну дисонанцу и контраст сведочећи о неједнакостима које су управо тада дошле до највећег изражаја.

Из свега наведеног се може закључити да ће монографија професорке Вучетић чинити неизоставну литературу за овај период историје СФРЈ, не само због концизног прегледа суочавања државе са епидемијом, већ и због свеобухватне слике друштва засноване на искуствима „обичног“ света, како медицинског особља, тако и пацијената.

Лазар ЈОВИЋЕВИЋ